

LJETOPIS POPA DUKLJANINA -
JEDNO OD TEMELJNIH DJELA ZA IZUČAVANJE ZAMETAKA
ETNOLOŠKOG RAZMIŠLJANJA U HRVATA

MAJA KOŽIĆ
Školska knjiga
41000 Zagreb
Masarykova 28

UDK 39 (091)
Izvorni znanstveni rad

U prilogu se razmatra Ljetopis popa Dukljanina kao etnološki izvor ali i kao nezaobilazno djelo kada je riječ o počecima etnološkog razmišljanja u nas.

Ljetopis popa Dukljanina nastao je u doba kada se i u nas počinje buditi i suvislije oblikovati zanimanje za skupljanje i bilježenje svjetovnoga znanja, dotično, kako kaže Nada Klarić: "S XII. st. počinju ozbiljniji napori da se u kronikama, zapravo tek teško sabranim bilješkama osvijetli crkvena ili politička prošlost nekoga grada ili kraja."¹

U takvom ozračju, polovicom XII. st. nastao je, dakle, i zapis što ga naša historiografija naziva *Ljetopisom popa Dukljanina*. Zabilježen je perom nepoznatoga barskog svećenika koji je danas poznat jednostavno kao pop Dukljanin (podrijetlom vjerojatno iz Duklje kojoj je i Bar pripadao). Prema uvodnim riječima samoga popa Dukljanina *Ljetopis* je u prvotnom obliku pisan "slavenskim jezikom" ali ga je sâm kroničar, na zamolbu i želju svojih sugrađana, preveo na latinski jezik. Originalni je latinski spis kao i njegov slavenski predložak nažalost izgubljen no srećom se sačuvalo nekoliko mlađih prijepisa. Zanimljiva je činjenica da je *Ljetopis* tijekom stoljeća višeput prepisivan u našim krajevima pa i nije neobična tvrdnja povjesničara Jaroslava Šidaka da on "predstavlja najstariji sačuvani historijski spis i u hrvatskoj i u srpskoj povijesti".² Valja vjerovati mišljenju tako vrsna povjesničara kakav je bio Šidak da prosudbe o historijskoj vrijednosti Dukljaninovih podataka nisu jednodušne. U obilju podataka tek poneki od njih "nauci može biti od koristi, a povezivanje drevne južnoslavenske povijesti s poviješću Gota, historijski potpuno netočno, smučivalo je ponekoga nekritičnog čitaoca i bilo štaviše iskorišteno od nekih za sramotne političke ciljeve".³ Ipak, ne valja zbog toga preoštro suditi vrijednoga ljetopisca tim više što znamo da i najpošteniji znanstvenik lako podlegne uvriježenim mišljenjima i nedovoljno kritički vrednovanim izvorima i autoritetima.

---

¹Nada Klarić, *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*, Školska knjiga, Zagreb 1971, str. 17.

²*Ljetopis popa Dukljanina*, Matica hrvatska, Zagreb 1950, str. 7.

³Lj. p. D; str. 7.

Za izučavanje začctaka etnološkog razmišljanja u Hrvata osobito je važna tzv. *Hrvatska redakcija Ljetopisa*, nastala vjerojatno u XIV. st. negdje na području srednjovjekovnoga Splita. Ta je *Hrvatska redakcija* nađena početkom XVI. st. u Makarskome primorju, u kući kneza Jurja Markovića iz plemena Kačića a pronašao ju je splitski patricij Dmine Papalić u kneževoj knjižnici "u jedne knjige stare, pisane hrvackim pismom, i ispisa rečeni Dmine rič po rič".⁴ Bilo je to 1509. ili 1510. godine. Prepisivanje prijepisa nije time završeno. Jer Jerolim Kaletić nije žalio truda da ispiše novi prijepis: "A ja Jerolim Kaletić ovaj pripisah iz rečenih knjig na tisuća i petsat i četrdeset i šest, na sedam dan otubra miscca u Omišu. Bogu hvala".⁵ Taj je Kaletićev prijepis posredovanjem Ivana Lucića (Luciusa) dospio do Vatikanske knjižnice gdje se i danas nalazi. Prema mlađemu, Papalićevu prijepisu, preveo je njegov rođak Marko Marulić još 1510. godine tekst *Hrvatske redakcije Ljetopisa* na latinski jezik.

Prijepis *Ljetopisa* na hrvatski jezik, tj. njegova *Hrvatska redakcija* dokazuje postojanje zanimanja za narodnu prošlost, za etnogenezu Hrvata i za njihovu najstariju povijest i u onim slojevima hrvatskoga življa kojemu je latinski jezik bio tuđ i čije obrazovanje nije bilo klasično. *Hrvatska se redakcija* u mnogočemu razlikuje od latinske, koja se pripisuje peru samoga Dukljanina, i sadrži neke tekstove kojih u latinskoj verziji nema, ali i obratno - neki su pak drugi tekstovi iz nje ispušteni. Čini se da je ona prerađena već ionako prerađivanog *Ljetopisa*, dopunjena i prilagođena interesima hrvatskoga naroda i završava poznatom legendom o pogibiji kralja Dmitra Zvonimira.

Premda se mnogi navodi što se odnose na podrijetlo i najstariju povijest Hrvata i Srba, kad prođu kroz filter suvremene historiografije i poznavanja etnogeneze naših naroda kojima danas znanost raspolaže, ne mogu prihvatiti kao znanstvene činjenice, važna je spoznaja da su to bili problemi koji su i u dalekom XII. st. zaokupljali svijest obrazovanih pojedinaca. Premda je tkivo Dukljaninova pripovijedanja satkano od legendi (kojima danas pravoga izvora ne znamo) a njegovi su rodoslovi kraljeva i vladarskih obitelji zapravo tek smušeno nabranje često izmišljenih ili iskrivljenih stvarnih imena i situacija, valja njegov *Ljetopis* prihvatiti kao rijedak izvor i dragocjenu građu za znanstveno razmatranje. Dakako s dužnom rezervom i kritikom tog dokumenta.

Vrijedno je, između ostaloga, osvrnuti se na legendu o pogibiji kralja Zvonimira koju sadrži *Hrvatska redakcija Ljetopisa*. Iako je pripovijest o Zvonimirovoj pogibiji pisana "tendenciozno s gledišta papinske politike"⁶ valja je ozbiljno uzeti u obzir pri rekonstrukciji najstarije hrvatske povijesti. Podatak u *Hrvatskoj redakciji* da je Zvonimir ubijen "u petih crikvah na Kosovi" navođe je arheologa Stjepana Gunjaču da na lokalitetu Kosovo kraj Knina potraži ostatke tih crkava. Rezultat je bio iznenađujuće bogat. Na relativno uskome području Biskupije koja s Kosovim poljem* čini cjelinu, Gunjača je ubicirao i istražio pet crkava. Ostaci crkava na Lopuškoj glavici, Bukorovića podvornici, na

⁴ Lj. p. D; str. 68.

⁵ Lj. p. D; str. 68.

⁶ V. Štufanić, *Ljetopis papa Dukljanina (Hrvatska redakcija)*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, Matice hrvatska - Zora, Zagreb 1969, svezak I, str. 73.

* Kosova ili Kosovo, polje u blizini Knina, dio Petrova polja

mjestu današnje parohijske crkve Sv. Trojice, na Stupovima i u Crkvini otkrili su izuzetno bogat arhcološki materijal i ostatke starohrvatske crkvene arhitekture i kamenih ukrasa tipičnih za hrvatsko graditeljstvo od IX. - XI. st. Je li to doista mjesto na kojemu su pobunjeni Hrvati ubili svojega kralja - znanost tek mora utvrditi. Toj istoj legendi o Zvonimirovoj zloj kobi valja pripisati i dandanas živu predaju o prokletstvu Hrvata. Umirući kralj "prokle tadaj nevirne Hrvate i ostatak njih bogom i svetimi njegovimi, i nedostojnom smrtnju njegovom, i da bi veće Hrvati nigdar ne imali gospodina od svoga jazika*, nego vazda⁷ tuju jaziku podložni bili".⁷ "I bi, kako pismo govori, da zli teg zlu plaću čeka".⁸

Bez obzira na to imaju li legende uvrštene u *Ljetopis popa Dukljanina* stvarnu povijesnu podlogu ili ih treba ocijeniti tek kao plod kolektivne narodne mašte, očito je ipak da one svjedoče o osobnoj zainteresiranosti kroničara ali i njegovih suvremenika da se prodre u bit predaje, da se istraži povijest vlastitoga naroda i zbivanja koja su djelovala na njegovu sudbinu. Neminovno je da se u fokus interesa uključuju i drugi narodi koji su se u to doba našli u isprepletanoj povijesnoj igri.

Ljetopisca popa Dukljanina zaokuplja problem etnogeneze Hrvata i Srba, kao i okolnosti koje su njih, kao i neke druge narode, dovele na tlo nekadašnje rimske Dalmacije. I on je, kao što će to stoljeće kasnije učiniti i Toma arhidakon, slijedio neku stariju predaju i povezo Slavene s Gotima. Vrela na kojima je ljetopisac crpio poznavanje povijesnih zbivanja nisu pouzdano utvrđena premda o tom problemu u novijoj historiografiji postoji niz višestrukih uvjerljivih mišljenja. Neki istraživači *Ljetopisa* tvrde da "...u prvim glavama Dukljanina svakako imamo podatke preuzete iz nekog spisa osnovanog na izvornom materijalu iz doba seobe Gota".⁹ V. Mošin smatra da se Dukljaninovo povezivanje Slavena s Gotima osniva na njegovu poznavanju nekih literarnih tekstova iz bizantske kulturne baštine, jer je, kaže on: "bizantski običaj nazivati barbarske narode imenima onih plemena koja su stanovala na istom teritoriju u klasično doba".¹⁰ U tom duhu razmišlja pop Dukljanin, kao i Toma arhidakon poslije njega, pa barbarsko osvajanje Dalmacije i razaranja njezinih gradova povezuje sa seobama Gota i ratovima bizantskoga cara Justinijana s Totilom, vođom Gota, za vrijeme kojih je Salona razorena.

Zanimljivo je da se u tim vijestima uopće ne spominju Avari ali se zato Slavene čvrsto povezuje s dolaskom Gota na teritorij rimske Dalmacije. Upravo se zbog toga nameće misao da su oba naša najstarija kroničara nasljedovala neku, danas nedovoljno poznatu, povijesnu predaju koja taj anakronizam crpi iz istih literarnih i povijesnih vrela, u njihovo doba očito meritornih.

Bez dvojbe je da se pored tih vrela pop Dukljanin služio i živom narodnom predajom koju je sigurno dobro poznao, pa njegovo djelo, sudeći po legendama u nj uključu-

*jazik ne znači samo jezik već prvenstveno narod

⁷ Lj. p. D; str. 67/68.

⁸ Lj. p. D; str. 68.

⁹ Lj. p. D; str. 29.

¹⁰ Lj. p. D; str. 29.

čenima, upućuje na važnost i vrijednost narodnoga pamćenja. U prilog toj tvrdnji idu i riječi samoga ljetopisca koji već u uvodnome dijelu teksta kaže: "Ali neka nitko od čitalaca ne pomisli da sam napisao ma šta drugo osim onoga što sam /čitao/ i čuo pričati od naših otaca i vremenih staraca kao pravu istinu".¹¹ Tim je riječima pop Dukljanin naglasio misao vodilju koja ga je pokretala u njegovu radu, tj. želju i namjeru da na temelju prikupljenih podataka vjerno prikažu sva povijesna zbivanja i sudbine naroda koji su se u određenom trenu našli na istočnoj obali Jadranskoga mora. Ta poruka kroničara potvrđuje je onoga intimnog stava mnogih autora povijesnih spisa kojeg od ranoga srednjovjekovlja do suvremenog doba nalazimo u djelima pisaca koji žele za potomstvo zabilježiti i osvjesticiti povijest i prošlost svojega naroda, a to je odnos prema autoritetu pisanih izvora, prema narodnoj predaji i, što je nama osobito značajno, prema iskustvu i znanju poštovanih staraca kao neospornim i najvjerojavnijim čuvarima narodne starine i usmene predaje.

Ljetopis popa Dukljanina nalazi se na rubu teme kojom se bavimo, tj. on je prvi pisani izvor kojega valja uzeti u obzir pri proučavanju početaka razvoja etnološkoga razmišljanja u nas. Valja ga uzeti u obzir upravo zato što je on najstariji naš zapis o skupljanju i bilježenju svjetovnoga znanja i probudnog interesa za povijest i podrijetlo naroda. Njegova je vrijednost i važnost baš u tome što svjedoči o postojanju interesa za svjetovne teme i što označava prekid s dotada uvriježenom i gotovo isključivom praksom ranoga srednjovjekovlja da se pisanom riječi bilježe samo oni sadržaji koji su inspirirani na duhovnome, tj. religijskom sadržaju.

Važno je utvrditi da pop Dukljanin u svojem djelu spominje mnoge zbiljske i relevantne osobe i događaje iz daleke povijesne prošlosti Hrvata, Srba, Bugara i drugih naroda koji s njima imaju neke povijesne veze, da usputno spominje i neke druge historijski potvrđene narode i događaje, da ga ozbiljno zaokuplja etnogeneza Slavena, da mu je izvrsno poznata historijska geografija ranoga srednjeg vijeka, da u svoje pripovijedanje uključuje živo predanje i legende od kojih su neke upravo preko njega doprle i do naše suvremene povijesti (npr. iz *Hrvatske redakcije Ljetopisa* proističu još uvijek žive legende o saboru na duvanjskome polju i krunidbi kralja Tomislava, o pogibiji kralja Zvonimira "u petih crikvah na Kosovi" i o njegovu prokletstvu Hrvata), da je on zabilježio legendu o postanku grada Dubrovnika, da spominje toponime koji i danas postoje i, da je *Ljetopis* izvanredna zbirka starih slavenski osobnih imena.

U prilog našoj tvrdnji da je *Ljetopis popa Dukljanina* nezaobilazan kad je riječ o počecima etnološkoga razmišljanja u nas dobro je došlo i mišljenje Vatroslava Jagića, koji kaže da *Ljetopis* zauzima "važno mjesto u historiji naše književnosti, imenito narodnog pjesništva, kao literarni spomenik, nego li kao dokument historijski. U njoj (kronici) nam se sačuvalo najstarije izvorno svjedočanstvo o davnajšnjem pjevanju i pričanju našega naroda. Dakako, ovaj tekst, što ga danas u kronici imamo, bilo u starijoj latinskoj formi, bilo u novijoj hrvatskoj redakciji, nije veće poezija, nego kompilacija književna, ali posljednji izvor te kompilacije bijahu bez sumnje većim dijelom narodne pjesme i narodne pripovijetke".¹²

¹¹ Lj. p. D; str. 39.

*poterala M.K.

¹² Lj. p. D; str. 34.

Na kraju valja ipak objektivno zaključiti da se piscu *Ljetopisa* nikako ne može pripisati svjesna namjera i prvenstvena želja da se potanje bavi opisivanjem života i običaja naroda koje spominje, ali je, ako ništa drugo, inspiracija njegova djela na narodnoj tradiciji i njegovo ozbiljno vrednovanje tih izvora i njihovo uključivanje u kroniku razlog da u traganju za počecima razvoja etnološke misli u nas *Ljetopis popa Dukljanina* ne previdimo i ne zaobiđemo.

LITERATURA

Ljetopis popa Dukljanina, Matica hrvatska, Zagreb 1950.

V. Štefanić, *Ljetopis popa Dukljanina (Hrvatska redakcija)*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, Matica hrvatska - Zora, Zagreb 1969.

N. Klaić, *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*, Školska knjiga, Zagreb 1950.

DIE CHRONIK DES PRIESTERS AUS DUKLJA - EIN GRUNDLEGENDES WERK FÜR DIE ERFORSCHUNG DER ANSÄTZE DES ETHNOLOGISCHEN GEDANKENS BEI DEN KROATEN

Zusammenfassung

Im vorliegenden Beitrag wird die Chronik des Priesters aus Duklja (XII. Jhd.), dessen ursprünglicher slawische Text zwar verlorengegangen, aber seine kroatischen und lateinischen Abschreibungen bzw. Übersetzungen erhalten sind, als Quelle für ethnologische Forschungen bewertet. Der Autor dieser Chronik stützte sich in seiner Arbeit auf volkstümliche Überlieferungen und schuf selbst eine Grundlage für die Entstehung weiterer Legenden.

preveo: Vitomir Belaj